

καὶ τὰ μὴ πρακτέα. Οὕτω λοιπὸν ἐκ τῶν εἰρημένων ἀποδεικνύεται, ὅτι πᾶς νόμος καλῶς κείμενος ἐπιστηρίζεται εἰς τὸν φυσικόν.

Πλὴν δὲν ἔλειψαν καὶ εἰς τοῦτο ἐναντίοι τινὲς, προβάλλοντες ἔθνη, παρ' οἷς φαίνονται, λέγουσιν, ἀγνώριστα παντάπασι τὰ πρῶτα ἀξιώματα τοῦ φυσικοῦ νόμου. Εἰς τοὺς Αἰγυπτίους ἦτο νόμος, κατὰ τὸν Ἡρόδοτον, αἱ θυγατέρες μόνον νὰ προμηθεύωσιν εἰς τοὺς γονεῖς τὰ ἀναγκαῖα τῆς ζωῆς αὐτῶν· αἱ δὲ υἱοὶ νὰ ἦναι ἐλεύθεροι τοῦ καθήκοντος τούτου. Ὁ αὐτὸς Ἡρόδοτος λέγει, ὅτι εἰς τοὺς Πέρσας ἦτο νόμος, ὅτε ὁ πατὴρ ἤθελε πράξει μέγα τι ἀμάρτημα, νὰ ἐξολοθρευθῇ πᾶσα ἡ οἰκογένεια αὐτοῦ. Ἡ βάρβαρος αὕτη συνήθεια ἐπεκράτει οὐ μόνον τὸ πάλαι εἰς τοὺς Καρχηδονίους καὶ εἰς τοὺς Μακεδόνας, κατὰ τὸν Ἰουστίνον, ἀλλὰ καὶ σήμερον ἔτι σώζεται εἰς λαοὺς τινὰς τῆς Ἀσίας. Διηγείται πρὸς τοῦτοισι ὁ Διόδωρος ὁ Σικελιώτης, ὅτι ἐν τῇ Ταπροβάνῃ τὰ ὅρια τῆς ζωῆς ἦσαν διωρισμένα ὑπὸ νόμου, καθ' ὃν δὲν ἐσυγχωρεῖτο πλέον νὰ ζῇ, ὅς τις ἤθελε περάσει τὰ ὅρια ταῦτα, ἀλλ' ἦτο βεβιασμένος νὰ ἀποθάνῃ, ἐξαπλούμενος ἐπὶ τινος θανατηφόρου χόρτου. Ὁ Αἰλιανὸς διηγείται, ὅτι εἰς τὰς Σάρδεις ἦτο νόμος προστάττων τὰ τέκνα νὰ θανατόνωσι τοὺς πατέρας αὐτῶν εἰς τὸ γῆρας. Δράκων, ὀνομασθεὶς τῶν Ἀθηναίων, δὲν ἔκαμνεν οὐδεμίαν διάκρισιν τῶν ἀμαρτημάτων, ἀλλὰ καὶ τὰ πλέον μικρὰ ἐτιμῶρει ἐξ ἴσου μὲ θάνατον, ὡς τὰ πλέον μεγάλα. Οἱ Λακεδαιμόνιοι συνεχώρουν τὴν κλοπὴν, ἂν μόνον προσεῖχεν ὁ κλέπτης νὰ μὴ πιασθῇ. Ἐν τῇ Ρώμῃ ὁ κύριος ἡδύνατο κατὰ νόμον νὰ φονεύῃ τὸν δούλον αὐτοῦ. Ἐκ τούτων λοιπὸν καὶ πολλῶν ἄλλων ὁμοίων συμπεραίνουσι τινὲς, ὅτι ὁ φυσικὸς νόμος δὲν εἶναι εἰς πάντας τοὺς ἀνθρώπους ὁ αὐτὸς καὶ ἀνεξέλεπτος· διότι οὐ μόνον μὲ ἔργα, ἀλλὰ καὶ μὲ νόμους δημοσίου παραβαίνουσιν αὐτόν.

Ἀλλὰ τὰ τοιαῦτα παραδείγματα τοῦτο μόνον δεικνύουσιν εἰς ἡμᾶς, ὅτι πρακτικῶς οἱ ἄνθρωποι ἐπλανήθησαν πολλάκις, καὶ πλανῶνται εἰς τὸν φυσικὸν νόμον, οὐχὶ ὅμως καὶ θεωρητικῶς· καὶ ὅτι δύναται νὰ πλανῶνται καὶ πρακτικῶς καὶ θεωρητικῶς εἰς τὰ πηγάζοντα ἐκ τοῦ φυσικοῦ νόμου ἀξιώματα, ὅτε πρόκειται περὶ πράξεων ἰδιαιτέρων καὶ προσωπικῶν, ὃ καὶ ἡμεῖς δὲν ἀρνούμεθα, μᾶλλον δὲ καὶ ἀπεδείξαμεν ἀνωτέρω τὰς αἰτίας τῆς ἀποπλανήσεως ταύτης. Ὁ ἄνθρωπος, ὡς φυσικὸν ὂν, ὑπόκειται εἰς ἀμεταβλήτους φυσικοὺς νόμους· ὡς νοητικὸν ὅμως καὶ ἠθικὸν, παραβαίνει ἐξ ἀπάτης, ἢ ἐκ διαφθορᾶς ἠθικῆς, καὶ θείου καὶ ἀνθρωπίνους νόμους.

Πρὸς δὲ τὰ ἀνωτέρω παραδείγματα δυνάμεθα νὰ ἀποκριθῶμεν, ὅτι ὁ νόμος τῶν Αἰγυπτίων τὰς μὲν θυγατέρας προσέταττε νὰ τρέφωσι τοὺς γονεῖς, τοὺς δὲ υἱοὺς ἄφινεν ἐλευθέρους τοῦ χρέους τούτου, διὰ νὰ μὴ ἐμποδίζωνται ἀπ' ἄλλων φροντίδων καὶ δημοσίων ἐνασχολήσεων· ὥστε τὸ ἔθνος τῶν Αἰγυπτίων δὲν ἀνῆρει τὴν πρὸς τοὺς γονεῖς περί-